

Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 44
Institute for Educational Research. Publication series B. Theory into Practice 44
Pedagogiska forskningsinstitutet. Publikationsserie B. Teori och praxis 44

Sanaston opettaminen ja oppiminen

Vocabulary instruction and learning

Toimittanut

Sauli Takala

Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, Jyväskylä
1989

Sanaston opetus peruskoulun yläasteella

Kaija Kärkkäinen & Sauli Takala

Kasvatustieteiden tutkimuslaitos

Artikkelissa esitetään opettajien (englanti N= 93, ruotsi N=82) itseraportointiin perustuva kuvaus englannin ja ruotsin kielen sanaston opetuksen menetelmistä 1970-luvun lopussa. Vajaa neljäsosa katsoi kiinnittäneensä tuntuvaa huomiota sanaston opettamiseen ja sama määrä ei ollut antanut sanastolle mitään erityistä painoa. Sanaston opetuksen menetelmissä oli havaittavissa melko vähän vaihtelua. Sanaston opettamisen pedagogiikkaan ei ollut vielä tuolloin saatu vaikutteita sanaston semanttisten rakenteiden hyväksikäyttömahdollisuuksista.

1. Johdanto

Tässä artikkelissa kuvataan sanaston opetusta peruskoulun yläasteen englannin ja ruotsin kielen opetuksessa. Aineistona on käytetty ns. peruskoulun tilannekartoituksen aineistoa, joka kerättiin v. 1979. Vastaajina oli 39:n tilastollisen satunnaistamisen perusteella valitun koulun englannin kielen opettajat ja 37:n koulun ruotsin kielen opettajat. Kustakin koulusta oli englannin kielen otokseen arvottu mukaan yksi laajaa kurssia lukenut opetusryhmä, yksi keskikurssiryhmä ja yksi yleiskurssiryhmä sekä ruotsin kielen otokseen yksi laajempaa ja yksi suppeampaa tasokurssia edustava opetusryhmä. Koulu-saavutuskokeiden lisäksi kerättiin opettajilta tietoa monista englannin ja ruotsin kielen opetukseen liittyvistä asioista. Koska sama opettaja saattoi opettaa useampaa otokseen tullutta ryhmää, pyydettiin opettajia täyttämään kyselylomake vain yhden ryhmän kannalta. Opettajavastauksia kertyi näin 93:lta peruskoulun 9:n luokan englannin opettajalta ja 82:lta ruotsin opettajalta.

Tässä artikkelissa kuvataan vain sanaston opettamiseen ja testaamiseen liittyviä opettajien vastauksia. Vaikka aineisto on kymmenen vuoden takaa, ei tulosten julkaiseminen ole aiheetonta. Ensinnäkin, tuloksia ei ole aikaisemmin esitelty kuin parissa koulutustilaisuudessa, joten tieto on ennenjulkaisematonta. Tulokset antavat pohjaa keskustelulle sanaston opettamisesta ja niitä voidaan käyttää pohdittaessa tilanteen mahdollista muuttamista kuluneen kymmenen vuoden aikana. Tuloksia voidaan käyttää myös pohjana mahdollisille seurantatutkimuksille.

2. Perustavoite-ehdotuksen sanastosuositus

Kouluhallituksen toimeksiannosta pohdittiin 1970-luvun puolivälissä peruskoulun kieltenopetuksen keskeistä oppiainesta. Tämän artikkelin kirjoittajat toimivat ns. VIKKE-työryhmän (Vieraiden kielten kehittämistyöryhmä) tutkijajäseninä. Yhtenä pyrkimyksenä oli keskeisen sanaston määrittely, ja VIKKE-muistiossa julkaistiinkin tällainen sanastoluettelo.

Tilannekartoituksen yhtenä tavoitteena oli saada opettajilta palautetta perustavoite-ehdotuksen toteuttamiskelpoisuudesta. Tästä esitettiin opettajille useita kysymyksiä. Seuraavassa raportoidaan lyhyesti sanastoa koskevat tulokset. Luettavuuden helpottamiseksi esitetään opettajakyselyn kysymykset pääosin alkuperäisessä muodossa ja opettajien vastaukset (% vastaa-jista) kuhunkin vaihtoehtoon.

Perustavoite-ehdotuksessa on kaavailtu kaikille yhteiseksi tavoitteeksi englannin kielessä (A-kieli) n. 1000-1100 sanan aktiivista hallintaa. Mitä mieltä olette ehdotuksesta (% , kaikki vastaajat)

	liian vähän	sopiva	liian paljon	puuttuva tieto
koko ikäluokalle	15.8	55.3	27.6	1.3
<i>ja erikseen</i>				
yleiskurssille	0.0	10.3	88.5	1.2
keskikurssille	8.2	70.6	20.0	1.2
laajalle kurssille	68.6	30.2	0.0	1.2
 Yleiskurssin opettajat				
	liian vähän	sopiva	liian paljon	puuttuva tieto
yleiskurssille	0.0	10.0	86.7	3.3
 Keskikurssin opettajat				
	liian vähän	sopiva	liian paljon	puuttuva tieto
keskikurssille	7.4	70.4	22.2	0.0
 Laajan kurssin opettajat				
	liian vähän	sopiva	liian paljon	puuttuva tieto
laajalle kurssille	76.7	23.3	0.0	0.0

Perustavoite-ehdotuksessa on kaavailta kaikille yhteiseksi tavoitteeksi ruotsin kielessä (B-kieli) n. 800-900 sanan aktiivista hallintaa. Mitä mieltä olette ehdotuksesta (% , kaikki vastaajat)

	liian vähän	sopiva	liian paljon
koko ikäluokalle ja erikseen	13.8	52.4	33.8
suppeammalle kurssille	0.0	16.4	83.6
laajemmalle kurssille	62.9	37.1	0.0
Suppeamman kurssin opettajat	liian vähän	sopiva	liian paljon
suppeammalle kurssille	0.0	19.4	80.6
Laajemman kurssin opettajat	liian vähän	sopiva	liian paljon
laajemmalle kurssille	61.8	38.2	0.0
Kokeilevat opettajat	liian vähän	sopiva	liian paljon
suppeammalle kurssille	0.0	0.0	100.0
laajemmalle kurssille	33.3	66.7	0.0

Opettajien vastaukset osoittavat, että sanastomääräehdotusta pidettiin yleisesti yleiskurssille ja suppeammalle kurssille liian vaativana, keski-
kurssille sopivana sekä laajalle ja laajemmalle kurssille tarpeettoman vaatimattomana.

Opettajien arviot käyvät hyvin yksin sanaston kokoa koskevan tutkimuksen kanssa, joka tehtiin englannin aineistosta (Takala 1984). Kirjoittajan väitöskirjassa osoitettiin, että yleiskurssilaiset osasivat peruskoulun päättyessä n. 450 sanaa, keskikurssilaiset n. 900 sanaa ja laajakurssilaiset n. 1500 sanaa. Tulosten perusteella opettajia voi pitää hyvin varteenotettavina palautteenantajina opetuksen mitoitusta suunniteltaessa.

3. Sanaston painotus opetuksessa

Opettajilta hankittiin muutamalla kysymyksellä myös tietoa sanaston painotumisesta englannin ja ruotsin opetuksessa peruskoulun päättövaiheessa. Seuraavassa tämän alueen päätulokset.

Katsotteko, että opetuksessanne

	Englanti	Ruotsi
ette ole mitenkään erityisesti painottanut sanastoa	18.0	15.0
olette kiinnittänyt sanastoon jossakin määrin erityistä huomiota	55.0	74.0
olette voimakkaasti korostanut sanastoa	27.0	11.0

Kun vertaatte nykyistä opetustanne aikaisempaan, oletteko

	Englanti	Ruotsi
vähentänyt sanakokeiden pitämistä	16.9	24.7
pitänyt sanakokeita samassa määrin kuin ennen	55.8	42.0
lisännyt sanakokeiden pitämistä	27.3	33.0

Tulosten mukaan n. neljäsosa englannin opettajista katsoo voimakkaasti korostaneensa sanaston opettamista ja sama määrä kertoo lisänneensä sanakokeiden pitämistä. Sensijaan vain n. 10 % ruotsin opettajista ilmoittaa korostaneensa sanaston opettamista, mutta kuitenkin peräti 33 % on lisännyt sanakokeiden pitämistä. Vajaa 20% opettajista ei ole kiinnittänyt erityistä huomiota sanaston opettamiseen ja on vähentänyt sanakokeiden määrää. Noin puolet englannin opettajista ja yli 70 % ruotsin opettajista katsoo painottaneensa sanaston opetusta jossakin määrin ja noin puolet sekä englannin että ruotsin kielen opettajista ilmoittaa jatkaneensa entistä käytintään sanaston testaamisessa.

4. Sanaston opettamisen menetelmät

Opettajilta kysyttiin myös kuinka usein he käyttivät erilaisia menetelmiä sanaston opettamiseen.

Oletteko käyttänyt sanaperhemenetelmää sanoja kerrattaessa (Esim. Mitä sähän liittyviä sanoja osaatte, mitä asumiseen liittyviä sanoja jne)?

	Englanti	Ruotsi
harvoin tai ei koskaan	18.7	24.7
silloin tällöin	48.3	42.5
usein tai hyvin usein	33.0	32.8

<i>Kuinka usein selitätte outojen sanojen merki- tyksen/Englanti</i>	Ei (juuri) koskaan	Har- voin	Melko usein	Miltei aina
antamalla pelkästään suomen- kielisen vastineen	2.2	21.4	51.7	24.7
selittämällä englanniksi ja antamalla suomenkielisen vastineen	5.6	23.6	58.4	12.4
antamalla selityksen aino- astaan englanniksi	36.8	46.0	16.1	1.1

<i>Kuinka usein selitätte outoja sanojen merki- tyksen/Ruotsi</i>	Ei (juuri) koskaan	Har- voin	Melko usein	Miltei aina
antamalla pelkästään suomen- kielisen vastineen	2.8	29.2	36.1	31.9
selittämällä ruotsiksi ja antamalla suomenkielisen vastineen	7.2	29.0	44.9	18.9
antamalla selityksen aino- astaan ruotsiksi	42	40.6	14.5	2.9

Oletteko järjestänyt sanaston hallintaan liittyviä kilpailuja luokassa (esim. riveittäin, pojat vs. tytöt jne)?

	Englanti	Ruotsi
harvoin tai ei koskaan	68.1	68.5
silloin tällöin	27.5	26.0
usein tai hyvin usein	4.4	5.5

Tulokset osoittavat, etteivät opettajat ole käyttäneet hyväksi kognitiivisen psykologian korostamaa semanttisten relaatioiden periaatetta (sanaperhemenetelmää) sanaston kertaamisessa siinä määrin kuin tämän menetelmän oppimispsykologinen edullisuus antaisi aiheen olettaa. Edelleen on vastauksista nähtävissä, että opetuksessa ei ole tavoiteltu puhtaaksiviljeltyä yksikielisyttä (vain englannin/ruotsin käyttö sanaston opetuksessa), mikä nykynäkemyksen mukaan onkin perusteltua. Kilpailua on käytetty vähän sanaston hallinnan oppimisen motivointikeinona.

Vapaissa vastauksissa opettajat mainitsivat myös seuraavat sanaston opettamisen menetelmät: vastakohtien ja synonyymien avulla, esimerkki sa-

nan käytöstä lauseessa, piirtämällä kuvan taululle, antamalla samaan aiheeseen liittyviä sanoja.

5. Sanaston testaaminen painotus ja menetelmät

Kokeet ja oppilasarvostelu vaikuttavat tunnetusti paljon opetukseen ja opiskeluun. Seuraavassa opettajien käsityksiä tästä aihepiiristä.

Oletteko pitänyt sanakokeita tälle opetusryhmälle?

	Englanti	Ruotsi
En ole	17.8	5.4
Silloin tällöin	54.1	78.4
Säännöllisesti	28.1	16.2

Ne englannin opettajat, jotka ilmoittivat pitävänsä sanakokeita, pitivät niitä

kerran lukuvuodessa	20.0
2 kertaa lukuvuodessa	9.8
3 kertaa lukuvuodessa	7.4
4 kertaa lukuvuodessa	25.1
5 kertaa lukuvuodessa	9.4
6 kertaa lukuvuodessa	14.5
7 kertaa lukuvuodessa	5.6
8 kertaa lukuvuodessa	8.2

Painotatteko arvosanoja todistukseen annettaessa erikseen sanaston osaamista? (vain englannin opettajat)

En	30.3
10	6.1
20	12.1
25	22.7
30	13.6
40	6.1
50	4.5
60	3.0
70	1.6

Jos olette pitänyt sanaston kokeita, kuinka usein olette käyttänyt

	Ei (juuri) koskaan	Har- voin	Melko usein	Miltei aina	
irrationaalisten sanojen kääntä- mistä suomeksi tai päin- vastoin	E	18.8	7.1	36.5	37.6
	R	10.1	17.4	49.3	23.2
täydennystä, jossa oppilaan tulee päätellä puuttuva sana lauseyhteyden pe- rusteella	E	12.2	39.0	40.2	8.6
	R	9.9	35.2	49.3	5.6

monivalintaa	E	45.2	35.6	19.2	0.0
	R	59.1	25.8	10.6	4.5
suomenkielisen ja englan-	E	39.5	38.3	19.8	2.4
ninkielisen/ruotsinkie-	R	52.9	30.0	14.2	2.9
lisen sanaluettelon yh-					
distelemistä (matching)					
määritelmiä, vastakohtia,	E	33.3	37.2	29.5	0.0
kuvia, jne tuotettavien	R	18.6	35.6	42.9	2.9
sanojen vihjeinä					

Sanastokokeiden pitämisen osalta tulokset ovat samansuuntaisia kuin mitä edellä todettiin sanaston opettamisen painotuksesta. Rungas neljännes englannin opettajista sanoo pitäneensä sanastokokeita säännöllisesti, noin puolet silloin tällöin ja vajaa 20% ei sanastokokeita ole pitänyt. Ruotsin opettajat ovat suhtautuneet sanastokokeiden pitämiseen hiukan eri tavalla kuin englannin opettajat. Ainoastaan n. 16 % on pitänyt sanastokokeita säännöllisesti, mutta toisaalta vain n. 5% on jättänyt sanastokokeet kokonaan pitämättä. Valtaosa (n.78%) on käyttänyt sanastokokeita silloin tällöin.

Sanastokokeiden määrässä on todettavissa tiettyä painottumista siten, että sanakokeita pidetään englannin kielen opetuksessa useimmiten joko kerran vuodessa tai kaksi- kolme kertaa lukukaudessa. Usein toistuvia (esim. viikottaisia) sanaston hallinnan "pistokkaita" ei vastausten mukaan esiintynyt. Sama havainto voidaan tehdä myös ruotsin opettajien osalta.

Noin kolmasosa englannin opettajista ei katsonut mitenkään painottavansa sanaston hallintaa erikseen todistusarvosanoja antaessaan. 20-30%:n painotus oli yleisintä. Peräti 61% ruotsin opettajista ei katsonut painottavansa erikseen sanaston hallintaa antaessaan arvosanoja. Painotuksessa voitiin havaita suuri hajonta (10% - 75%)

Sanaston kokeissa oli tavallisimmin käytetty englantilaisen/suomalaisen tai ruotsalaisen/suomalaisen vastineen antamista irrallisille sanoille ja aukkotestiä, jossa oppilaiden tulee täydentää lauseista pois jätetyt sanat.

6. Pohdintaa

Opettajien arvio perustavoite-ehdotuksen sanastomääräsuosituksen sopivuudesta eritasoisille oppilaille vastasi hyvin empiirisen tutkimuksen tuloksia. Vastaukset olivat myös sisäisesti johdonmukaisia. Näin ollen voitaneen edellä esitettyjen tulosten katsoa varsin hyvin heijastavan sanaston opetusta

1970-luvun lopussa.

Tulosten mukaan sanaston opetukseen kiinnitettiin kohtalaista huomiota opetuksessa, testaamisessa ja oppilasarvostelussa. Sanaston menetelmissä ei vastausten perusteella ole kovin suurta vaihtelua ja vapaissa vastauksissa ei tullut esille sananmuodostuksen periaatteiden hyväksikäyttöä. Niinpä tässä julkaisussa esitetyt kokeilujen tulokset antanevatkin ainakin osaksi uutta virikettä kieltenopettajille.

Lähteet

Takala, S. 1984. Evaluation of students' knowledge of English vocabulary in the Finnish comprehensive school. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 350.